

O ODŮVODŇOVÁNÍ SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ

Michal Bobek*

„U Římanů se svědkové vyslyšali veřejně za účasti obžalovaného, který jim mohl odpovídat, sám je vyslyšet, anebo je nechat vyslechnout advokátem. Tato procedura byla noblesní a přímá, dýchala z ní římská šlechtnost. U nás se vše dělá tajně. Jeden jediný soudce, se svým pomocníkem, vyslechne každého svědka zvlášť, jednoho po druhém. Tato praxe, založena Františkem I., byla autorizována komisaři, kteří sepsali nařízení Ludvíka XIV. v roce 1670. Může za to jeden jediný přehmat. Při čtení zákoníku de Testibus totiž panovala představa, že slova „testes intrare judicii secretum“ znamenala, že svědci byli vyslyšáni tajně. Ale „secretum“ zde má význam kanceláře soudce. Mluvit tajně se totiž latinsky neřekne „intrare secretum“. Část naší judikatury tak byla vytvořena jazykovou chybou [...] Je velkým zneužitím francouzské judikatury, že se nezřídka za právo berou za často krutá zasnění a chyby bezzásadových mužů, kteří vydávají své pocity za zákony.“¹

Tyto a mnoho jiných výtek adresuje v roce 1766 Voltaire systému francouzské trestní justice. Citát nám kromě ujištění, že problémy s právním překladem a pochybným přebíráním cizích vzorů existovaly vždy, a také že práce asistenta soudce je věčná, nabízí úplně jinou vizi soudcovského rozhodování. Vyšetřovaný neví, z čeho je obviněn. Následuje tajný výslech, občas doprovázený mučením, a vynesení rozsudku, který nejenom, že není nijak odůvodněn, ale ani nespecifikuje, čeho se vyšetřovaný měl dopustit. V porovnání s neduhy francouzské justice, které tepe Voltaire, je absence jakéhokoliv odůvodnění rozhodnutí soudu vlastně drobností. Voltaire sám ji francouzské justici ani nevyčítá.

Zrod písemného odůvodnění soudních rozhodnutí několik desetiletí po Voltairovi je předmětem první části tohoto článku. Následuje zamyšlení nad tím, jak která právní kultura formuluje požadavky na styl a strukturu odůvodnění soudních rozhodnutí. Další část se zaměřuje na proměnu stylu odůvodnění soudních rozhodnutí v českém právním prostoru: od rakouských počátků až do současnosti. V závěrečných částech je český styl odůvodňování soudních rozhodnutí podroben kritice s ohledem na jeho srozumitelnost a přístupnost, a to nejenom pro laického čtenáře.

1. ZROZENÍ PÍSEMNÉHO ODŮVODNĚNÍ

Znát důvody rozhodnutí soudu je dnes vnímáno jako základní právo (nejenom) účastníka řízení. Judikatura ústavních soudů, stejně jako kupříkladu Evropského soudu pro lidská práva, stanoví řadu požadavků na kvalitu odůvodnění rozhodnutí a způsob jeho sdělení účastníkům řízení.² Paušální povinnost soudů rozhodnutí odůvodnit a toto odůvodnění písemně zachytit je

* European University Institute, Department of Law, San Domenico di Fiesole. Tento příspěvek byl přednesen na konferenci „Presvedčivosť a transparentnosť rozhodovania súdov“, pořádané sdružením VIA IURIS ve dnech 26. – 27. 11. 2009 v Senci. Účastníkům konference děkuji za zajímavou debatu; Michalu Mazancovi, Davidu Kosařovi, Pavlu Molkovi, Milanu Hodášovi a Kláře Hrušové pak za kritické připomínky ke konceptu tohoto příspěvku. Všechny názory a případné chyby zde obsažené nicméně padají výlučně na moji hlavu.

¹ Voltaire, Commentaire sur le livre Des delits et des peines par un avocat de province (1766), bod XXII (překlad autor).

² Blíže viz Kühn, Z., Bobek, M., Polčák, R. (eds.), Judikatura a právní argumentace. Praha: Auditorium, 2006, str. 113 an a str. 214 an.

nicméně teprve moderním vynálezem, který má své kořeny na konci osmnáctého století, respektive až na počátku století devatenáctého.

Při rekonstrukci historie písemného odůvodňování soudního rozhodnutí je zapotřebí odlišovat dvě proměnné: za prvé, povinnost soudce vůbec rozhodnutí odůvodnit a za druhé, povinnost odůvodnění vyhotovit v písemné podobě.

Při pohledu na soudní praxi před koncem osmnáctého století na evropském kontinentě stejně jako v Anglii zjišťujeme, že odůvodnění, byť jen ústní, nebylo zdaleka standardem. Do 16. století většina soudů odůvodnění svých rozhodnutí nesdělovala vůbec.³ Byl sdělen pouze jakýsi „výrok“, anebo jenom trest, přičemž odůvodnění bylo tajné.⁴ Od 16. do konce 18. století se praxe v některých státech postupně mění; odůvodnění již není tajné, zůstává nicméně ústní. Sdělováno je pouze v hrubých obrysech ke konci jednání soudu.

Důvody pro středověkou absenci odůvodnění rozhodnutí jsou mnohé, často spjaté s lokálními zvláštnostmi systému práva. V obecnější rovině lze zmínit minimálně tři: suverenitu rozhodujícího orgánu, jednostupňovost rozhodování i okamžitost výkonu rozhodnutí a orální tradici práva i rozhodování o něm.

Středověké světské soudy byly v prvopočátcích soudy královské či soudy jakéhokoliv jiného lokálního suveréna (knížete, regenta apod.). Suverén se buď sám přímo účastnil jednání soudu, anebo soud rozhodoval v jeho jméně. Suverén byl suverénem také proto, že nebyl povinen svá rozhodnutí jakkoliv odůvodňovat. Vázán byl maximálně Boží vůlí a stavovskými privilegii účastníků řízení, jinak rozhodoval volně dle svého svědomí.⁵

Rozhodování suveréna či orgánů rozhodujících v jeho jméně bylo z povahy věci jednostupňové. Žádné odvolání nebylo možné. Rozsudek byl často vykonán ihned, neboť soudce byl zároveň exekutorem svého rozhodnutí. Nebylo tak zapotřebí sdělovat důvody rozhodnutí ani je jakkoliv zachycovat a předávat dál jiným orgánům či subjektům.

S těmito faktory konečně souvisí také orální tradice nejenom rozhodování o právu, ale také (omezené) normotvorby.⁶ Pokud dochází k písemnému zachycení rozhodování soudů před koncem 18. století, pak se jedná pouze o soukromá sebrání advokátů, kteří navštěvovali jednání soudů a činili si poznámky o soudních rozhodnutích pro svoji osobní potřebu, případně podobné soupisky samotných soudců. Neexistovala ale povinnost soudů cokoliv písemně zachycovat. Soudy tak disponovaly pouze kolektivní pamětí svých soudců, svá rozhodnutí však jinak neuchovávaly.⁷

³ Stejně jako tradici starověkou – kupříkladu římský soudce, který rozhodoval pouze ústně, také nesděloval důvody svého rozhodnutí. Viz Birks, P., *Adjudication and Interpretation in the Common Law: A Century of Change*. In: Markesinis, B. S. (ed.), *The Clifford Chance Lectures*, Vol. I. Oxford: Oxford University Press, 1996, str. 135 – 163, na str. 137.

⁴ Godding, P., *Jurisprudence et motivation des sentence, du moyen âge à la fin du 18e siècle*. In: Perelman, Ch., Foiriers, P. (eds.), *La motivation des décisions de justice*. Bruxelles: Bruylant, 1978, str. 52, uvádí příklad „*Parlement de Paris*“, jehož „jednací řád“ z roku 1344 vnímal odůvodnění soudního rozhodnutí jako součást porady soudu a předepisoval jeho utajení.

⁵ Tamtéž, str. 52.

⁶ Blíže viz Bobek, M., *Publikace obecně závazných právních předpisů v historickém a srovnávacím pohledu*. Část I. *Jurisprudence*, roč. 2007, č. 1, str. 13 – 21.

⁷ Godding, P., cit. výše, pozn. č. 4, str. 55 an. Viz také Dawson, J. P. *The Oracles of the Law*. Ann Arbor: The University of Michigan Law School, 1968, na str. 290.

Tyto faktory se koncem 18. století mění, a to v důsledku celkové proměny justiční a správní autority. Osvícení absolutisté v Rakousku či Prusku již v průběhu 18. století centralizují; ke stejnému procesu dochází ve zrychleném tempu v porevoluční Francii na konci 18. století. Snaží se vytvořit a stabilizovat jedno centrum moci, a to nejenom výkonné a zákonodárné, ale také justiční. V porevoluční Francii tento proces nabývá podoby zřízení Kasačního tribunálu a umožnění odvolání od lokálních soudů, které byly do té doby první a konečnou instancí, k novému centrálnímu nejvyššímu soudu.⁸ Tím se pochopitelně také proměňují požadavky na soudcovské odůvodnění: nejenom, že soudci musí svůj výrok odůvodnit, aby jej bylo možné přezkoumat. Musí jej také odůvodnit písemně, aby bylo možné rozhodnutí předat ke kontrole jinému orgánu, který rozhoduje v jiném místě a jiném čase.

Se ztrátou jednostupňovosti mizí také okamžitost a ústnost výkonu spravedlnosti. Případ a vše k němu se vztahující je nezbytné vést tak, aby bylo případně možné předat výše a umožnit jeho kontrolu. To může zaručit pouze samostatný „spis“ a písemné zachycení výroku i odůvodnění soudního rozhodnutí. Nezbytnost možnosti předávat obsah dále se však neomezuje pouze na kontrolu na vyšší instanci, ale zahrnuje také případná navazující řízení, která se postupnou specializací jednotlivých segmentů veřejné správy osamostatňují: exekuce, vězeňství a další instituce a orgány.

Postupně tak vzniká moderní mašinérie soudního systému v podobě, v jaké ji známe dnes. Proměny fungování justičního systému jsou však pouze odrazem hlubších proměn celkového nazírání na stát a správní autoritu. Autorita jednostupňové středověké či raně novověké správy a justice je osobní (suverén) či náboženská, založená na víře a společenském postavení rozhodujícího subjektu. Osvícenecká racionalita se však začíná podobnému pojetí autority vzpouzet: víra je nahrazena rozumem, osobní postavení úřadem a správnost je podrobena abstraktním kritériím objektivity procesu i jeho výstupu.⁹

Moderní autorita tak již není odvozována primárně od osoby rozhodujícího,¹⁰ ale od technické znalosti abstraktních postupů, pravidel a racionálního poznávání skutečností, které jsou objektivizované a oddělené od rozhodující osoby. Správnost rozhodnutí tak není hlavně odvislá od toho, kdo rozhoduje, ale jakým postupem rozhoduje. Osobnost nahradil proces. Takto pojatá správnost musí být plně kontrolovatelná a přezkoumatelná, a to jak s ohledem na postup poznávání a hodnocení jednotlivých skutečností, tak co do samotného výstupu. Devatenácté století tak klade stále větší důraz nejenom na písemnost výstupu, tedy rozhodnutí a jeho odůvodnění, ale i na objektivizované a písemné zachycení samotného procesu: zrodil se spis. V polovině 19. století už tak může renomovaný německý právník tvrdit, že „*Quod non est in actis, non est in mundo*“ – co není ve spise, neexistuje.¹¹

⁸ Blíže viz Guillermet, C.-J., *La motivation des décisions de justice. La vertu pédagogique de la justice*. Paris: Harmattan, 2006, na str. 17 an.

⁹ Becker, P., Von Krosigk, R., *New Perspectives on the History of Bureaucratic and Scientific Subjects*. In: Becker, P., Von Krosigk, R. (eds.), *Figures of Authority. Contributions towards a Cultural History of Governance from the Seventeenth to the Twentieth Century*. Brussels: Peter Lang, 2008, str. 11 an.

¹⁰ Erk Volkmar Heyen na základě luteránských *laudationes* za mrtvé správce (tj. také soudce) ze 17. století rekonstruuje normativní vizi vlastností, jaké měl mít ten, kdo vydával dobrá rozhodnutí. Na prvním místě to byla bohabojnost [*Gottesfurcht*], od které se odvíjely všechny další pozitivní charakteristiky dobrého správce: spravedlivý ve smyslu vyváženého rozhodování, milosrdný, vytrvalý, pilný, trpělivý, chytrý a věrný. Centrálním požadavkem je však bohabojnost, neboť rozhodující vrchnost realizuje Boží vůli. In: Heyen, E. V., *Metaphern für „Ampts-Person“ und „Ampts-Tugend“ in lutherischen Regentenpredigten des späten 17. Jahrhunderts*. In: Becker, P., Von Krosigk, R. (eds.), cit. výše, pozn. č. 9, str. 29 – 50.

¹¹ Von Jagermann, L. H. F., *Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde*. Sv. 1. Frankfurt: Kettembeil, 1838, citováno dle Becker, P., Von Krosigk, R., cit. výše, pozn. č. 9, str. 19.

Písemnost plynoucí z požadavků kontroly, formalizace procesů a jejich objektivizace se tak stává jedním z úhelných kamenů moderní byrokratizace správy i justice.¹² Na hlavních důvodech vzniku a existence písemného odůvodnění soudního rozhodnutí se mnoho nemění ani ve dvacátém století: hlavní funkcí je kontrola, širším filosofickým zdůvodněním pak racionalita, objektivizace a formalizace procesů. N. Luhmann tak kupříkladu v druhé polovině 20. století v kontextu německého práva a společnosti odmítá, že by hlavním důvodem povinnosti písemného odůvodnění správních a soudních rozhodnutí bylo jejich ospravedlnění anebo snaha přesvědčit či vysvětlit účastníkům řízení rozhodnutí daného orgánu a jeho motivy. Hlavním motivem písemnosti odůvodnění je následná kontrola, což je mimo jiné patrné ze stylu rozhodnutí: odůvodnění píše právníci pro jiné právníky a adresátům jsou zpravidla nesrozumitelná.¹³

2. STYL ODŮVODNĚNÍ COBY ZRCADLO PRÁVNÍ KULTURY

Sociologizující právní teorie inspirována filosofií vědy rozlišuje mezi dvěma typy rozhodování soudce: „objevování“ a „vyložení“. *Objevování* je procesem poznávání práva a jeho aplikací na konkrétní případ samotným soudcem, tedy vnitřní hledání odpovědi na otázku „jak to rozhodnu“ a „co je správné“. *Vyložení* je o prezentaci, o zdůvodnění objeveného rozhodnutí vnějšmu světu. Jinými slovy, při objevování soudce přesvědčuje sám sebe. Při vyložení, tedy při vynášení či psaní odůvodnění, chce přesvědčit vnější svět, že došel ke správnému závěru, ať se již jedná o účastníky řízení, právní zástupce stran, vyšší soud, právnickou veřejnost, širokou veřejnost či kohokoliv dalšího.¹⁴

Oba procesy pochopitelně nejsou neprodyšně uzavřeny a mohou se přelévat jeden v druhý, respektive druhý může zpětně ovlivňovat první. Objevování je ale především procesem psychologickým a osobním. S výjimkou několika patologií soudce sám sobě patrně nebude nic předstírat a při procesu objevování bere v potaz naprosto všechny argumenty, ty přípustné i ty méně přípustné. Při vyložení dochází nicméně k selekci učiněných argumentů tak, aby odpovídaly právním i společenským konvencím dané právní kultury v tom, jak se *smějí* vykládat motivy rozhodnutí soudce.

Pravidla stanovující jak má vypadat vyložení jsou více či méně formalizována. Některé právní řády obsahují výslovná zákonná ustanovení předepisující obsah odůvodnění rozhodnutí soudů. Ve všech nicméně existují různá neformální pravidla, vnitro-justiční konvence či doktrinální náhled na to, jak má vypadat vyložení. Jedná se o krystalizovanou historii dané právní kultury, která podmiňuje její současnost. V Evropě se vyvinuly různé podoby písemného odůvodnění soudního rozhodnutí, které můžeme rozdělit minimálně do tří typů:

Prvním extrémem je francouzská právní kultura, ve které došlo po francouzské revoluci k zákonnému svázání soudců.¹⁵ Soudce byl spoután co do možných pramenů práva: exkluzivním a výlučným pramenem práva se stal (národní) zákon. Byl ale spoután i co do formátu rozhodnutí, který se odvíjí od výše uvedené exkluzivity jediného povoleného normativního pramene práva. Pokud je jediným pramenem zákon, pak konkrétní rozhodnutí je pouze podřazením skutkových otázek (*premissa minor*) pod ustanovení zákona (*premissa*

¹² Blíže k tomuto přerodu viz Weber, M., *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der verstehenden Sociologie*. 5. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 1972, str. 124 – 130.

¹³ Luhmann, N., *Legitimation durch Verfahren*. 2. Auflage. Darmstadt: Luchterland, 1975, str. 214 – 218.

¹⁴ Viz Engel, Ch., *The Psychological Case for Obliging Judges to Write Reasons*, In: Engel, Ch., Strack, F. (eds.), *The Impact of Court Procedure on the Psychology of Judicial Decision Making*. Baden-Baden: Nomos, 2007, str. 73 – 109, především pak odkazy na další literaturu na str. 74 – 78.

¹⁵ Podrobněji viz např. Guillermet, cit. výše, pozn. č. 8, str. 17 an.

maior). Zde se rodí strohý zákonný syllogismus, který opanuje francouzskou soudní scénu na další dvě století.¹⁶

Strohost a obtížná srozumitelnost neznamená, že by si francouzští soudci neuvědomovali určité typy argumentů, že by o nich nediskutovali a při svém „objevování“ je nebrali v potaz.¹⁷ Stejně tak v konečné fázi strohost paradoxně nemusí znamenat spoutání soudů, právě naopak.¹⁸ Tím, že soudy odůvodňují velice stroze, tak mohou být při svém rozhodování o poznání svobodnější, než soudy, které musí při odůvodnění vyložit skutečně všechny (argumentační) „karty“ na stůl, včetně argumentů právně-politických apod. Strohý formát odůvodnění s jediným zobrazitelným pramenem práva je pouze petrifikovanou konvencí, jejímuž formátu musí soudce svůj nalezený právní názor uzpůsobit.

Druhým extrémem v rámci Evropy je anglická právní kultura a styl tamního odůvodnění soudního rozhodnutí. Charakteristikou písemného odůvodnění, především vrcholných anglických soudů, je pro Středoevropana cize působící rozvláčnost až bohorovná ukecanost. Anglický soudce je minimálně či vůbec spoután co do pramenů práva, které navíc, na rozdíl od kontinentální právní tradice, se nikdy nestaly prameny výlučně „národními“. Je také minimálně omezen co do formátu argumentů a jejich „výkladu“. V rozhodnutí anglických soudců tak nalezneme množství hlavních, alternativních, podpůrných a jiných argumentů, úvah právně-politických, literárních výletů za Shakespearem či Alenkou v říši divů a mnoho jiných úvah, které lze z našeho pohledu jen obtížně označit za argumenty právní. Styl je otevřená debata: soudce otevřeně vykládá všechny své argumenty v písemném odůvodnění.

Klíčem k tomuto stylu je opět historická reflexe: v anglické právní kultuře je tradičním „notáblem“¹⁹ při vytváření a výkladu práva soudce, který nebyl nikdy revolučně (Francie) či absolutisticky (Německo, Rakousko-Uhersko) spoután a omezen suverénem jak co do relevantních pramenů, se kterými smí pracovat, tak co do povolených metod, jak s těmito prameny nakládat.

Někde mezi těmito oběma extrémními pozicemi se nalézají ostatní evropské právní kultury. Germánská (tedy německá, rakouská a historicky také česká) právní kultura představuje jakousi střední variantu mezi oběma výše načrtnutými extrémy. Styl odůvodňování v rámci germánského právního okruhu lze asi nejlépe popsat jako „tolerantní zákonnost“. Byť i zde dochází k nacionalizaci pramenů práva a ke spoutání soudců zákonností kodifikací, na rozdíl od Francie se jedná o zákonnost tolerantní, neboť v omezené míře připouští i argumenty jiné než výlučně zákonné. V germánské právní tradici se jedná o argumenty právní doktrínou, které hrají kupříkladu dodnes významnou roli v odůvodnění německých soudů.²⁰

¹⁶ Blíže viz např. Mimin, P., *Le style des jugements*. Paris: Librairies techniques, 1978; kriticky Tunc, A., Touffait, A., *Pour une motivation plus explicite des décisions de justice, notamment de celles de la Cour de cassation*, (1974) *Revue trimestrielle de droit civil* 487 – 508.

¹⁷ Přesvědčivě naposledy Lasser, M., *Judicial Deliberations. A Comparative Analysis of Judicial Transparency and Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press, 2004.

¹⁸ Dawson, cit. výše, pozn. č. 7, na str. 431. Stejný názor Merryman, J. H., *The French Deviation*. 44 *A.J.C.L.*, 109 – 119, na str. 113.

¹⁹ Výraz „notábl“ je zde používán jako výraz významově neutrální, která má označit nejvýznamnější profesi v rámci právního stavu dané právní kultury. Max Weber v této souvislosti používal výrazu „Rechtshonoratioren“. Blíže viz např. Rheinstein, M. *Die Rechtshonoratioren und ihr Einfluss auf Charakter und Funktion der Rechtsordnung*. 34 *RabelsZ* 1 (1970).

²⁰ H. Kötz v jedné srovnávací studii argumentuje, že i novější (80tá léta 20. století) německá soudní rozhodnutí zůstávají ve srovnávacím pohledu šampióny v počtu citací doktrinálních prací (komentářů a článků). Vypočetl, že průměrné rozhodnutí Spolkového soudního dvora [*Bundesgerichtshof*] v civilních věcech bude obsahovat přibližně 13 citací doktrinálních prací, což je více než srovnatelná anglická nebo americká rozhodnutí, o

Výše načrtnutá skica pochopitelně není schopna obsáhnout komplexní otázky vývoje právní kultury a v jejím rámci zachyceného (a stále nově definovaného) stylu soudního odůvodnění. Dva faktory však vystupují do popředí jako určující při definici podobného standardu. Za prvé, historicky nabytá rovnováha mezi mocemi ve státě definuje, jak moc je soudce svobodný při výběru svých pramenů a jak má své argumenty prezentovat. Za druhé, neméně důležitá je rovnováha mezi jednotlivými právními profesemi, tedy rovnováha uvnitř právního stavu, která určuje, ke komu se vlastně soudce obrací v rámci právního stavu, ke komu ve svém rozhodnutí mluví a jak jej stylizuje.

Kdo je „notáblem“ v dané právní kultuře, určuje styl, ke kterému se snaží soudce přiblížit či pro koho své rozhodnutí píše. Notáblem může být zákonodárce, advokát, nadřízený soud či třeba právní akademie.²¹ Kupříkladu silné argumentační používání doktrinálních prací v německých soudcovských rozhodnutích má svůj původ v silném postavení profesorů práva a doktríny při dotváření práva, jdoucím nazpět až ke středověkým akademickým glosám k právu římskému. Vyjádřeno historickou zkratkou: v Anglii²² poloviny 19. století se diskutuje, jestli má právo být vůbec vyučováno na univerzitách a jestli má smysl financovat profesorské stolce v právu a zda právo je vůbec vědecká disciplína či pouhé řemeslo, kterému se mají právníci adeпти nadále učit chozením k soudům. Naproti tomu již v první polovině 19. století v době, kdy byl Savigny profesorem práva v Berlíně, je v rámci berlínské právní fakulty zřízen jakýsi mimořádný expertní soud složený z významných akademiků fakulty (*Spruch-Collegium*), kterému mohou německé soudy překládat složité právní otázky k posouzení. Jednalo se o zvláštní a institucionalizovanou podobu starší německé praxe „*Aktenversendung*“, kde se soudy obracely na profesory práva s žádostí o dobrozdání.²³

3. ČESKOSLOVENSKÉ ZRCADLO

Český styl odůvodňování soudních rozhodnutí za První republiky zřetelně navazuje na tradici rakouskou. Styl odůvodnění publikovaných kupříkladu v Bohuslavově sbírce se zásadním způsobem neliší (pochopitelně s výjimkou jazyka) od rozhodnutí publikovaných v poslední dekádě Rakouska-Uherska ve sbírce Budwińského (v té době již editované jeho nástupci). Dva aspekty stojí za povšimnutí: za prvé, je zde patrný akcent na procesní aspekty rozhodnutí. Za druhé, oproti výše popsané německé tradici, přímá citace doktrinálních prací bude výjimečná.

Patrný prvek procesu v rakouském či Prvorepublikovém odůvodnění dobře zachycuje výše zmiňovanou modernistickou koncepci technokratické autority, která se odvíjí od sledování objektivizovaných procesů. Ta se poté přelévá v autoritu a legitimitu soudce,²⁴ v rakouském právním prostoru tradičně postavené právě na technické znalosti právních předpisů a procesu a jejich pečlivém následování. Na druhou stranu je však rakouská tradice druhé poloviny 19.

francouzských či dalších kontinentálních ani nemluvě. Viz Kötz, H., *Scholarship and the Courts: A Comparative Survey*. In: Clark, D., S. (ed.), *Comparative Law and private international law: essays in honor of John Henry Merryman on his seventieth birthday*. Berlin: Duncker u. Humblot, 1990, str. 193.

²¹ Obecně viz Duxbury, N. *Jurists and Judges. An Essay on Influence*. Oxford: Hart Publishing, 2001.

²² Nejenom tam, ale obecněji v angloamerickém světě. Byť to dnes zní spíše jako právně-archeologický vtípek, v 19. století patřilo k dobrému jménu každé americké právní fakulty mít alespoň jednoho hostujícího profesora z Německa, aby byla považována za dostatečně „vědeckou“ – viz Reimann, M., *A Career in Itself – The German Professoriate as a Model for American Legal Academia*. In: Reimann, M. (ed.), *The reception of continental ideas in the common law world: 1820 – 1920*. Berlin: Duncker u. Humblot, 1993, str. 165 – 202.

²³ Van Caenegem, R. C., *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, str. 64 – 65.

²⁴ Bobek, M., (R)evoluce, která se nekonala – justice dvacet let poté. *Přítomnost*, léto 2009, str. 26 – 29.

století procesně „rozumná“; při četbě civilních²⁵ či správních²⁶ rozhodnutí jsou procesní aspekty případu rekapitulovány velice stručně před samotným právním posouzením (v podobě jakéhosi „úvodu do děje“) a dále se objevují pouze tehdy, pokud je soud argumentačně využívá. Neexistuje tedy ještě kult samostatné procesní rekapitulace, která by byla cílem sama o sobě.

Po roce 1948 začíná postupně docházet k jakémusi vyprázdnění soudního odůvodnění. Podíváme-li se na rozhodnutí publikovaná ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek kupříkladu v padesátých letech dvacátého století, pak formát zpracovaného rozhodnutí se až tak zásadním způsobem nemění, byť se pochopitelně radikálně proměňuje obsah. Podíváme-li se naproti tomu do stejné sbírky v 70. nebo 80. letech, zjišťujeme, že procesní část rozhodnutí postupně nabývá na objemu, stejně jako se objevují a rozšiřují pasáže, které pouze parafrázuji relevantní právní předpisy. Prvorepubliková či rakouská rozhodnutí pochopitelně také pracovala s platnými právními předpisy, ale nikoliv tak, že by je jenom převyprávěla či je doslovně přepisovala do publikovaných rozhodnutí: práce s právními předpisy se objevuje až ve fázi jejich reálné aplikace na konkrétní kauzu.

Postupně se tak rodí styl rozhodnutí, jaký známe v negativním smyslu slova i dnes: zbytnělá rekapitulační část, poté doslovně přepsaná ustanovení zákona a nakonec jeden či dva „utlačené“ odstavce s jakýmsi cudným pokusem o spojení těch dvou předešlých světů (v lepším případě) či jenom s odkazem na to, že z výše uvedených důvodů soud rozhodl tak, jak rozhodl (v horším případě). V druhém případě vlastně soudce říká, že jeho řešení je tak zákonně zjevné, že nepotřebuje ani dalšího vysvětlení: spojení platného práva se skutkovými okolnostmi a procesní historií kauzy dává naprosto jasnou odpověď pro každého.

Důvodem podobného argumentačního vyprázdnění soudního odůvodnění jsou jednak redukce soudního odůvodnění na pouhý rituál a jednak vzestup textualismu a zbožštění procesu jako nástroje obrany. Ritualizace soudního odůvodnění byla důsledkem výrazného rozchodu mezi výše uvedenými procesy objevování a vykládání. Představíme-li si jakoukoliv kauzu s politickým podtextem, pak každý aktér vlastně předem věděl, že skutečné důvody rozhodnutí soudce budou někde jinde, než v odůvodnění rozhodnutí. Funkce odůvodnění se tak ritualizuje: odůvodnění být má, ale často bude jenom prázdnou fasádou. O roli procesních pravidel a soudcovském textualismu jako nástrojů obrany proti politice strany a ovlivňování soudcovské práce byla již řeč v kontextech různých diktatur: fašistické Itálie,²⁷ nacistického Německa²⁸ či stalinistického Československa.²⁹

4. SOUČASNÝ STYL

Výše uvedené faktory určují podobu, v jaké vstupuje kultura písemného odůvodňování soudních rozhodnutí v českém právním prostoru do období po roce 1989. Pravidla vykládání, tedy písemného koncipování rozhodnutí, jsou pro oblast civilního a také správního

²⁵ Kupříkladu ve Von Glunkově sbírce „Sammlung von Civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. obersten Gerichtshofes“ (Verlag von Carl Gerold's Sohn, Vídeň), která vycházela v letech 1853 - 1915, přístupná online v Archivu rakouské národní knihovny na <http://alex.onb.ac.at>.

²⁶ V tzv. „Budwiňského“ sbírce – „Erkenntnisse des k.k. Verwaltungsgerichtshofes“ (Manz'sche k. k. Hof Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, Vídeň), která vycházela od roku 1876, přístupná elektronicky tamtéž.

²⁷ Calabresi, G., Two Functions of Formalism. 67 U Chi L Rev 479 - 488 (2000).

²⁸ Rüthers, B. Die unbegrenzte Auslegung: Zum Wandel der Privatrechtsordnung im Nationalsozialismus. Tübingen: Mohr Siebeck, 1968.

²⁹ Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace Analýza příčin postkomunistické právní krize. Praha: C. H. Beck, 2005.

soudnictví³⁰ zákonně konkretizována v ustavení § 157 odst. 2 o. s. ř. V současnosti platném znění stanoví, že „[...] soud v odůvodnění rozsudku uvede, čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce; není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy. Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé.“

Není bez zajímavosti, že zákonná definice obsahu odůvodnění civilního rozhodnutí se do českého právního řádu dostává poprvé až právě se zákonem č. 99/1963 Sb.³¹ Předchozí kodifikace civilního procesu, a to jak československé, tak rakouské, žádná podrobná ustanovení, která by upravovala obsah odůvodnění soudního rozhodnutí, neznala.³² Lze jenom spekulovat, proč zákonodárce v šedesátých letech 20. století začal pociťovat potřebu zákonem upravit obsah odůvodnění, respektive jeho minimálních obsahových náležitostí, a stanovit jejich pořadí. Jedním z možných vysvětlení by mohl být i úpadek jak vzdělávání právníků, tak hlavně vzdělávání a průpravy soudců, kdy předchozí (vlastně ještě rakouské) sdílené a předávané znalosti stanovící, jak má vypadat korektní rozhodnutí soudní, s přílivem dělnických a jiných kádrů do justice vzaly za své.³³

Nechme nyní stranou obecnější otázku, nakolik je vhodné zákonně normovat obsah odůvodnění,³⁴ a zaměřme se spíše na samotný zákonný pořádek v § 157 odst. 2 o. s. ř. obsažený. Ten bohužel nepřispívá ke srozumitelnosti a přehlednosti odůvodnění v civilním soudnictví, a to nejen pro laika. Ještě problematičtějších rozměrů pak nabývá ve správním soudnictví, kde se z něj také analogicky vychází. Pokud totiž (jakýkoliv) čtenář přistupuje k uchopení určité kauzy poprvé, tak ho bude logicky především zajímat:

- a) kdo jsou aktéři;
- b) co se stalo;

³⁰ Ustanovení § 54 odst. 2 zákona č. 150/2002 Sb. sice obsahuje základní náležitosti rozsudku v soudním řízení správním, bližší však nespécifikuje obsah odůvodnění. Proto lze (bohužel) tvrdit, že skrze § 64 s. ř. s. je v tomto ohledu vtažen také do správního soudnictví § 157 odst. 2 o. s. ř., neboť s. ř. s. sám s ohledem na obsah a strukturu odůvodnění nic jinak nestanoví. Praxe by tento výklad potvrzovala.

³¹ V tehdejší znění v podobě: „V odůvodnění rozsudku uvede soud podstatný obsah přednesů, stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, a posoudí zjištěný skutkový stav podle příslušných ustanovení, jichž použil.“

³² Kupříkladu předchozí zákon č. 142/1950 Sb., zákon o řízení ve věcech občanskoprávních, se ve svém (paradoxně také) § 157 soustředil pouze na obecné náležitosti rozsudku, především tedy v jeho výrokové části:

„Vyhotovení rozsudku má po úvodních slovech "Jménem republiky" obsahovat:

- a) označení soudu a jména a příjmení soudců, kteří se zúčastnili vynesení rozsudku;
- b) jména a příjmení účastníků, jejich zaměstnání, bydliště a postavení v řízení, jména a příjmení jejich zákonných zástupců nebo zmocněnců;
- c) předmět řízení;
- d) den vyhlášení;
- e) výrok;
- f) odůvodnění po stránce skutkové a právní s poučením o opravném prostředku.“

Odůvodnění se tak objevuje pouze v posledním písmeně a to v obecné rovině v tom smyslu, že „tam má být“. Jeho konkrétní obsah však není bližší zákonně vymezen.

³³ Kriticky k Právníckým školám pracujících a právníckému vzdělávání obecně, viz např. Krystufek, Z., Komunistické právo v Československu. In: Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds.), Komunistické právo v Československu; Kapitoly z dějin bezpráví. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 931 an.

³⁴ A co o svých soudcích vlastně říká právní kultura, která jim do zákona napíše, že jejich rozhodnutí mají být „přesvědčivá“? Patrně to, že kdyby to tam nenapsala, tak že se soudce automaticky bude snažit, aby jeho rozhodnutí přesvědčivé nebylo?

- c) co po sobě chtějí a proč;
- d) co na to soud (právní argumentace, nikoliv zákonné texty).

Namísto toho se v běžném rozhodnutí českého správního soudu (v ideálním případě) dozví, že:

- 1) žalobce napadá jakési rozhodnutí úřadu³⁵ (následuje telefonní seznam čísel jednacích nebo spisových značek);
- 2) stále se proti tomu odvolává k dalším úřadům (další seznam čísel jednacích a předlouhé vyprávění o jednotlivých instancích bez upřesnění toho, oč vlastně ve sporu jde);
- 3) proti tomu žalobce brojí tímto způsobem (shrnutí jeho argumentů co vše je špatně);
- 4) proti tomu se žalovaný brání takto (další shrnutí argumentů, tentokrát z druhé strany);
- 5) na tuto situaci dopadají následující zákonná ustanovení (doslovný přetisk ustanovení soudního řádu správního a jiných předpisů o různé délce anebo parafráze těchto ustanovení³⁶);
- 6) vytěžením spisu se soud dozvěděl následující (zde se čtenář konečně dozvídá, oč se vlastně jedná);
- 7) právní posouzení (různé délky a různé kvality).

V „klasické“ podobě se tak čtenář rozhodnutí dozví až někde v šestém bodě, o čem celý spor byl, a pak si zpětně skrze rozplétání dalších částí rekonstruuje, o čem je tedy vlastně celé rozhodnutí. Pokud k tomu připočteme, že ne každý soud vnitřně přehledně (body, částmi, nadpisy apod.) člení svůj rozsudek, pak je čtenář odkázán na zoufalé brouzdání skrze odstavce na jednu a více stránek proto, aby zjistil, o čem vlastně celá kauza byla, a následně si znovu roztrídil relevantní informace.³⁷

Podobný styl odůvodnění lze s mírnou nadsázkou označit za mexickou procesní telenovelu. Divák se nejdříve dozví, že Juan se pohádal s Rodrigem, pak k tomu přišel Pedro, který se je s spolu s Danielem snažil usmířit, když to nevyšlo, tak šli všichni za starostou Domingem, a hádali se před ním, přičemž svědčila i Emmanuella, všichni si vzájemně nadávali (je detailně vyličen jak a jaká slova používali), starosta vytáhl Bibli a začal jim z ní předčítat (což je také detailně přepsáno). Pokud divák přežil až sem, pak se možná konečně dozví, proč se tedy vlastně Juan s Rodrigem hádali a jak se to vyřešilo; bohužel průměrný divák již televizi dávno vypnul, anebo raději se vůbec nedíval na úvodních 16 dílů první série a pokusí se trefit až do čtyř dílů závěrečných, kde snad i bude nějaký děj.³⁸

³⁵ V případě odůvodnění Nejvyššího správního soudu se pak čtenář dozví, že někdo podal kasační stížnost, kterou brojí proti rozhodnutí krajského soudu, u kterého zase brojil proti rozhodnutí správního orgánu druhého stupně, u kterého brojil proti rozhodnutí správního orgánu prvního stupně... Zde se zase čtení rozhodnutí podobá napínavému loupání cibule, kde se až v poslední vrstvě čtenář možná dostane k jádru problému.

³⁶ Přičemž při velice různorodé citační kultuře se ani příliš neodlišuje, co je doslovné přepsání zákona a co již vlastně soudní „výklad“ těchto ustanovení, neboť přímá citace nebývá jednoznačně oddělena uvozovkami či uvozovkami a kurzívou.

³⁷ Srov. naopak zařazení informací v prvostupňovém trestním rozsudku, které je opačné a proto přístupné a přehledné, neboť úvodní skutková věta následována větou právní umožní každému rychlou orientaci a pochopení toho, kdo měl co udělat a co z toho soud vyvozuje.

³⁸ Chceme-li zůstat u přirovnání českého původu, pak vhodnou paralelou by zde asi byl proces rekonstruování známé Cimrmanovy operety Proso: tušíme osoby i obsazení, ale dovodit z rychlého sledu fragmentů jednotlivých obrazů, proč je nakonec „*Šílenství Žofíino [...] jediným tragickým tónem v celém tak rozmarném příběhu.*“, vyžaduje skutečně schopností mistra Cimrmanova formátu.

Snížila by se snad vážnost či přesvědčivost odůvodnění soudního rozhodnutí, kdyby začalo prostým konstatováním, kdo jsou strany sporu a oč se jedná?³⁹ Kdyby se zredukovaly nekonečné procesní pasáže, které k samotné právní argumentaci a řešení sporu vůbec nijak nepřispívají? Kdyby se zkrátila rekapitulace podání účastníků a ty aspekty, které zůstanou, byly rovnou zapracovány do meritorní argumentace soudu, kde jim soud buď přitaká, anebo je odmítne? Srovnávací a historický pohled na odůvodnění soudů cizích i našich vlastních v dobách dřívějších nás ubezpečí, že nikoliv. Kamenem úrazu je však dodatečná práce, kterou podobné logické přeskupení argumentace a její utřídění vyžaduje. Ten, kdo chce podobným způsobem strukturovat jednotlivé prvky odůvodnění a právní argumentace, musí nejprve sám vědět, co je důležité a proč. Musí mít jasnou představu o argumentaci, kterou chce využít. Stejně tak by zde při podobném radikálním zkrácení tradičních nicméně zbytečných pasáží bylo nebezpečí, že soudci začnou psát buď překvapivě krátká odůvodnění, anebo že jim pak bude muset zbýt čas a energie i na nějakou právní argumentaci.

Zákonný pořádek ale není jediným problémem, který přispívá k malé srozumitelnosti, přehlednosti a tím také nízké přesvědčivosti odůvodnění soudních rozhodnutí. Ustanovení § 157 odst. 2 o. s. ř. jenom petrifikuje konvenci při prezentaci odůvodnění. Samo o sobě ale není překážkou k tomu, pokud chce soudce smysluplně strukturovat svoji argumentaci. Jsou zde ale další aspekty, které představují větší problém.

Za prvé, podstatná část soudců bohužel neumí psát. To není pochybnost o jejich gramotnosti, ale konstatování smutného faktu, že ani studentům práv, ani kandidátům na soudce (ať již z řad justičních čekatelů, asistentů soudců či z řad jiných) nikdo v procesu přípravy na soudcovské povolání nevysvětlí, jak logicky, přehledně, srozumitelně a jazykově správně strukturovat psaný text v právu. Co je kandidátům na soudce vysvětleno či co se soudce poté učí sám metodou pokus – omyl, je, co musí rozhodnutí obsahovat, aby to odvolací/dovolací/kasační/Ústavní soud nezrušil. Nikdo jim ale nevysvětlí, že je vhodné argumentaci zpřehlednit a strukturovat, že odstavec je logická jednotka, že věta na půl stránky je zločin, že i pro rozsudek platí základní pravidla českého jazyka a pravopisu atd.

Za druhé, textový procesor a funkce „Ctrl+C“ a „Ctrl+V“⁴⁰ či kombinace diktafon a zapisovatelka jsou dobrý sluha, ale zlý pán. S nástupem elektronických prostředků při psaní odůvodnění vlastně padly předchozí fyzické hranice, které nutily i rozsahově neskromné soudce ke stručnosti a relevanci. Poslední zábrany vůči zbytněným procesním a rekapitulačním pasážím tím bohužel padly také. Kam se styl psaní rozsudků posune dále v okamžiku, kdy bude skutečně plně funkční systém automatického rozpoznávání mluveného hlasu a jeho přepisu do textových editorů, je lepší zatím nehádat.

Za třetí (či možná spíše za prvé), současný systém nastavení soudcovské práce vyžaduje kvantitativní pásovou výrobu, nikoliv kvalitní literární skvosty. Soudce nemá čas pilovat svá rozhodnutí k logické a jazykové dokonalosti, protože i za rozsudek z pera justičního následovníka Pavla Eisnera bude vždy jen jedna čárka. Nemá si tak smysl vykládat něco o kvalitě, když není fyzicky zvládnutelná ani kvantita. To je pochopitelně pravda, ale jen

³⁹ Kupříkladu odůvodnění rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie či Odvolacího výboru Sněmovny lordů tradičně začíná jedním či dvěma odstavci, kde soud „představí“ kauzu a v jedné či dvou větách řekne, oč se bude jednat. Jednoduchá věc, která ale nesmírně přispěje k porozumění následnému textu a rychlé orientaci v judikatuře.

⁴⁰ Případně přímo naskenování, automatické rozpoznání textu a jeho opětovné využití pro rekapitulační část rozhodnutí další instance; i s ohledem na tuto občasnou praxi technologicky vyspělejších soudců či soudů lze vlastně jenom uvítat plnou elektronizaci justičního spisu, kdy alespoň v rekapitulacích nadřazených soudů odpadnou typické písařské chyby vzniklé špatným rozpoznáním zdrojového textu skenerem.

částečná; že soudce nemá čas *následně* dlouze pilovat obsah a strukturu rozhodnutí neznamená, že již *na počátku* nemůže koncipovat jinak, a to alespoň s minimální dávkou struktury a přehlednosti. Jedná se totiž pouze o jiné uskupení toho, co by každé rozhodnutí mělo tak jako tak obsahovat. Při redukci procesů, rekapitulací a doslovného přepisu zákonných ustanovení se navíc jedná dokonce o značné zkrácení, nikoliv prodlužování odůvodnění a času nad ním stráveného.

5. PRO KOHO SE PÍŠE ODŮVODNĚNÍ?

Z pohledu na současnost či nedávnou minulost zákonných a konvenčních norem týkajících se písemného odůvodňování soudních rozhodnutí vystupuje poněkud rozpačitý obraz. Logicky neuspořádaný chuchvalec s dlouhými procesními a rekapitulačními pasážemi, na který jsou „aplikována“ doslova opsaná zákonná ustanovení, z čehož plyne „zjevné“ rozhodnutí soudu, které nevyžaduje podrobnějšího zdůvodnění. Jedná se o blíže vnitřně nestrukturovaný text, u kterého není výjimečný odstavec na jednu stránku, dlouhé věty hodné německých mistrů (i se slovesy na konci) a kupení cizích slov a termínů, neboť kde si nejsme jisti obsahem, tak je lépe psát v latině, či nověji v angličtině. Při pohledu na podobný justiční „produkt“ se vkrádá otázka, pro koho je vlastně podobný výstup určen? Kdo jej bude číst? Kdo je „notáblem“ v české právní kultuře, pro kterého soudy píší svá rozhodnutí a kterému se jimi chtějí přiblížit?

Účastník řízení to bude asi těžko; aniž bychom jakkoliv podceňovali inteligenci průměrného účastníka řízení, běžný justiční produkt je pro něj nesrozumitelný. Porozumí výsledku, tedy výroku s tím, že mu z toho plynou nějaké povinnosti, anebo že jej k něčemu opravňuje. O něco lépe na tom patrně bude jeho právní zástupce, ale pro něj rozhodnutí asi také koncipováno není. Písemná odůvodnění českých soudů také nebudou určena pro veřejnost, a to ani odbornou, neřku-li laickou, a to již jenom z prostého důvodu, že se o nich veřejnost vlastně ani nemá příležitost dozvědět. S výjimkou vrcholných soudů totiž nejsou rozhodnutí soudů nijak systematicky uveřejňována, tudíž je nikdo nemůže studovat, komentovat, anotovat apod.

Pokud se v české právní tradici tedy někdo nejvíce přiblíží pojetí „notábla“, pro něhož soudy píší svá rozhodnutí, pak jsou to patrně nadřízené soudy. Rozhodnutí se strukturuje a pravidla výkladu odůvodnění jsou definována tak, aby obstála při přezkumu nadřízeným soudem. Odvolací/nejvyšší/Ústavní soud chce poučení v tomto formátu? Odvolací/nejvyšší/Ústavní soud chce, abychom vždy uvedli, že jsme tyto nebo tamty důvody neshledali, i když to vlastně v dané věci vůbec nebylo relevantní? Odvolací/nejvyšší/Ústavní soud chce, abychom tam vždycky dávali i tohle? Nu, nedává to sice vůbec žádný smysl, ale pokud to chtějí ...

Bylo by zajímavé někdy statisticky zachytit, jak velkou část rozhodnutí nižších soudů tvoří podobné prázdné standardizované odstavce, které budou v každém rozhodnutí stejné. Soud přezkoumal X a neshledal X, soud přezkoumal Y a neshledal Y, soud se také zamyslel nad Z a ani Z nebylo v dané věci shledáno. Zde se naplňuje přísloví o cestě do pekel dlážděné dobrými úmysly: vrcholné soudy a ve velké míře také Ústavní soud vyžadují, odvolávajíc se při tom na základní (procesní) práva a ochranu účastníka, aby nižší soudy zkoumaly stále více aspektů z úřední povinnosti, či spíše aby budily zdání, že tak činí tím, že to zachytí v odůvodnění rozhodnutí. Tímto postupem nabírá odůvodnění další a další ritualizované procesní rošty, které dále zneřehledňuje již tak dost obtížně srozumitelný výstup soudu. Tím se pochopitelně více a více vzdaluje nejenom účastníkům řízení a veřejnosti, ale též jiným právníkům profesím a vlastně celému okolnímu světu. Justice se tak uzavírá do vlastního vyjadřovacího světa, ve kterém jsou účastníci řízení už jenom rušivý element, který svým

osobním příběhem narušuje jinak plynulý tok soudních floskulí mezi jednotlivými instancemi. Ve své podstatě se jedná o typ od světa odtržené, samoúčelné verze výše popsané vize moderní autority:⁴¹ objektivizovaná, technicistní znalost procesů již neslouží jako zdroj autority soudce v rámci společnosti, neboť ta už její současnou, nádorovitou podobu není schopna pochopit, ale pouze pro ospravedlnění vnitřních procesů v rámci justice pro justici samotnou.

6. PROMĚNY STYLU

Normy týkající se „výkladu“ soudního rozhodování se, jak již bylo výše popsáno, dynamicky proměňují v závislosti na vnějších podmínkách. Načrtnutý ideální „anti-model“ podoby odůvodnění soudního rozhodnutí je sice v českých podmínkách stále ještě bohatě zastoupen, celkový styl ale snad doznává postupných proměn.

Nezastupitelnou roli zde sehrál první Ústavní soud, jehož rozhodnutí byla od počátku odlišná: jiným stylem, mírou argumentační otevřenosti, otevřením soudcovské argumentace i jiným než zákonným pramenům a jejich otevřenou citací,⁴² později větším strukturováním a přehledností rozhodnutí.⁴³ Jiný přístup ke stylu soudcovské argumentace a koncipování písemného odůvodnění byl do značné míry určen jiným posláním nové instituce: není možné se v odůvodnění omezit na parafrázi několika ustanovení zákonů v případě, kdy právě zákony budou typicky předmětem řízení. Je potřeba hledat další autoritu, typicky v podobě argumentů právními principy, odbornou právnickou i neprávnickou literaturou, zahraničními nebo evropskými vzory, praxí apod. Nalezenou autoritu je vhodné ocitovat, neboť dodává legitimitu. Argumentace principy či širší škálou dokumentů a pramenů bude pro vnější svět, a to jak odborný, tak laický, o poznání srozumitelnější než tradiční podivný seznam zákonných ustanovení, což zpětně zvyšuje akceptaci instituce a jejích rozhodnutí veřejností.

Dalším inspiračním podnětem ukazujícím, že lze soudní odůvodnění koncipovat jinak, pak byla a jsou rozhodnutí evropských soudů, tedy Evropského soudu pro lidská práva a soudů Evropské unie. I pohled do těchto dokumentů nabízí odlišnou vizi; možná ne až takovou inspiraci jazykovou, ale spíš toho, jak by také mohlo vypadat soudcovské odůvodnění, včetně struktury rozhodnutí, možných pramenů soudcovského rozhodování, citační kultury, atd.

Kromě inspirace výše uvedenými vzory pak dochází také především k postupné personální obměně v rámci justice samotné. Na různých soudech se tak děje různě v závislosti na řadě faktorů. V rámci personální obměny hrají při proměně justičního nazírání na to, jak by asi mělo vypadat písemné odůvodnění, významnou roli laterální vstupy do justice, tedy pohyb jedinců z jiných právních profesí do justice, především tedy na úroveň vrcholných soudů.⁴⁴ V rámci těchto laterálních vstupů je zajímavé pozorovat vliv kupříkladu bývalých či paralelních akademických právníků, případně soudců s akademickými sklony, ve zkratce lidí, kteří byli socializováni na průsečíku vícero světů. Často je patrný rozdíl ve stylu a přístupu, pokud rozhodnutí kupříkladu nějakého vrcholného soudu psal soudce-kariéerní soudce anebo

⁴¹ Viz výše, text k pozn. pod čarou č. 9 - 11.

⁴² Nejenom citací doktrinálních pramenů z České republiky i zahraničí, ale také citací kupříkladu odborných prací z oblasti historie, politologie anebo filosofie, jako kupříkladu A. F. Hayeka (náleze ze dne 28 března 1996, sp. zn. I. ÚS 198/95, sv. 5., č. 23, s. 193 Sb. n. u. ÚS nebo náleze ze dne 19. února 2003, sp. zn. Pl. ÚS 12/02, sv. 29, č. 20, s. 167), Platóna (náleze ze dne 8. března 1995, sp. zn. Pl. ÚS 14/94, sv. 3, č. 14, s. 73) aj.

⁴³ Druhý Ústavní soud pak začíná své nálezy dále členit a formátovat, včetně číslování jednotlivých odstavců plenárních nálezů.

⁴⁴ Konceptně otevřený byl v tomto ohledu prostřednictvím § 125 a § 126 v prvních pěti letech své účinnosti především soudní řád správní.

soudce-akademik (případně jeho akademicky laděný asistent). Rozdíl bude nejenom v otevřenosti jiným než striktně zákonným pramenům (především citaci doktrinální literatury), ale také trochu ve stylu. Soudce-akademik má větší tendenci debatovat a přesvědčovat čtenáře a možná méně spoléhat na institucionální či procesní autoritu soudu. Svůj styl si prostě nese s sebou.

Postupnou proměnu ve stylu písemného odůvodňování tak vnášejí do justice lidé, kteří sami nebyli socializováni výlučně v rámci justice a kteří se proto necítí až tak silně vázání dosavadní konvencí, která stanoví, jak má vypadat „správné“ odůvodnění. Ostatně samotný první český Ústavní soud byl vlastně institucionalizovaným justičním cizákem, v jehož složení byli kariérní soudci v menšině.

Výraz postupné „proměny“ stylu odůvodňování soudcovského rozhodnutí je použit výlučně v neutrálním smyslu. Rozhodně zde nikdo netvrdí, že soudce – akademik píše lepší rozsudky než kariérní soudce. Píše je pouze jinak, ne bezpodmínečně lépe.⁴⁵ Vnáší ale do soudní praxe nové vize a nové aspekty, které se postupně mísí s těmi staršími a proměňují zažitě justiční konvence o stylu soudního odůvodňování. Tím otevírá debatu a umožňuje nové zamyšlení nad otázkou, pro koho a jak se mají odůvodnění psát.

7. ZÁVĚREM

Omezený prostor této krátké úvahy nemůže nabídnout ani vyčerpávající popis problémů a jejich příčin, ani jejich řešení. Jeho jedinou ambicí bylo za pomoci historického ohlédnutí a zahraničního srovnání ukázat, že poněkud nešťastná forma odůvodňování soudních rozhodnutí, která se v důsledku řady faktorů rozvinula v českém (a slovenském) právním řádu konce dvacátého století, není žádná nehybná danost. Klasický argument neměnnosti, tedy že takto se to přece vždycky dělalo, není korektní. Nedělalo se to tak a do budoucna ani dělat nemusí.

V konečné fázi lze snad jenom doufat, že třeba jednou dojde nejenom ke koncepčnímu zamyšlení nad tím, jak strukturovat a stylizovat odůvodňování soudních rozhodnutí, ale také k výukovému využití podobného ideálního modelu. Ani justiční čekatelé, ani asistenti soudců, ani vyšší soudní úředníci, ani soudní tajemníci, ani studenti právnických fakult a v konečné fázi snad ani většina soudců by patrně neprotestovali proti tomu, kdyby kupříkladu Justiční akademie či právnické fakulty nabízely kurzy jak psát odůvodnění soudního rozhodnutí s ohledem na jeho strukturu, logiku, styl a jazyk a nikoliv pouze s ohledem na (zákonně) obsahové náležitosti.

⁴⁵ Častým neduhem akademicky laděných soudců, především v kontextu českých vrcholných soudů, zase může být absence „mentálního přepnutí“ mezi rolí soudce a rolí akademika. I rozsudek je pak psán jako akademický článek: příliš dlouhý, příliš rozvláčný a s přehnaným množstvím citací, které jsou často samoúčelné. Není smyslem rozsudku vrcholného soudu, aby nižším soudům a všem ostatním ukázal, jak je soud sečtělý, ale aby na *omezeném* prostoru nabídl rozumný a konzistentní recept na řešení obdobných kauz v budoucnu.